

Мосейчук Юрій Юрійович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
завідувач кафедри фізичної культури та основ здоров'я
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

СИСТЕМНИЙ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ РОЗВІДКИ

У статті висвітлена необхідність використання системного та прaxeологічного підходів у професійній підготовці майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. У процесі дослідження проаналізовано сутність та зміст системного та прaxeологічного підходів. Зосереджена головна увага на висвітленні потенціалу та ролі цих підходів у формуванні високого рівня культури здоров'я у майбутніх учителів, які здійснюватимуть фізичне виховання школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: системний підхід, прaxeологічний підхід, професійна підготовка, культура здоров'я, майбутні учителі фізичної культури

Вступ. Найцінніше, чим володіє людина – це її здоров'я. Нині уже як аксіома трактується твердження про те, що ми цінуємо здоров'я лише тоді, коли його втрачаємо. Як свідчить статистика під час медичного обстеження лише 10% молодих людей, віком до 18 років, можна вважати повністю здоровими. Виходячи з цього, можемо констатувати, що на сьогоднішній день особливої актуальності набуває проблема підвищення рівня культури здоров'я усього українського населення. З цього приводу у Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» на 2012-2020 роки [1, с. 2-3] акцентовано головну увагу на тому, що в даний час в Україні відсутня система громадського здоров'я як на державному, так і на місцевому рівнях, не створюються належні умови для забезпечення здорового способу життя серед широких верств населення. Відсутній комплексний підхід і зацікавленість у питаннях щодо зниження негативного впливу соціальних детермінант на стан здоров'я населення, практично зруйнована мережа закладів, що займалися формуванням здорового способу життя і просвітницькою роботою.

Проблема здоров'я, як обґрунтував О. Петрик [2], є невід'ємною від проблеми людини і перебуває у прямій залежності від розвитку людської культури. У найбільш загальному трактуванні культура людини охоплює її освіченість щодо власного здоров'я та його активного зміцнення та збереження. Тобто, висококультурна особа має мати належний рівень культури здоров'я. Вважаємо, що учителі мають бути в авангарді боротьби за збереження та зміцнення здоров'я своїх учнів. Серед учителів-предметників загальноосвітніх навчальних закладів саме учителі, які здійснюють фізичне виховання школярів повинні володіти високим рівнем культури здоров'я. Майбутні учителі фізичної культури повинні ще зі студентської лави здобути ґрунтовні знання та опанувати практичними вміннями та навичками у контексті збереження та зміцнення як свого власного здоров'я, так і здоров'я своїх вихованців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як доводять Н. Степчук та Л. Ляховець на сучасному етапі розвитку освітньої галузі «основним завданням фізичного виховання є збереження і розвиток інтелектуального та фізичного потенціалу нації, що вимагає виховання повноцінної, гармонійно розвиненої, фізично і психічно здорової особистості» [3, с. 184]. Погоджуємося із поглядами О. Міхеєнка у тому, що здоров'я доцільно розглядати у якості «запоруки благополуччя суспільства» [4, с. 6]. Подібну позицію декларує у своєму дослідженні О. Горбенко [5], який визнає, що здоровий спосіб життя можна розглядати у якості основи гармо-

© Мосейчук Ю.Ю.

нийного розвитку студентської молоді. У контексті наведених аргументів зазначимо, що у майбутніх учителів фізичної культури повинен бути сформований високий рівень культури здоров'я.

У практичному аспекті під час формування високого рівня культури здоров'я у майбутніх фахівців спеціальності «Середня освіта. Фізична культура» необхідно повною мірою використовувати потенціал системного та прaxeологічного підходів. Відзначимо, що загальний потенціал системного підходу ґрунтовно проаналізований у публікаціях Л. Берталанфі, В. Брусіна, А. Дахіна, Г. Щедровицького, які досліджували загально-методологічні та фундаментальні аспекти проектування педагогічних систем. У процесі дослідження було встановлено, що прaxeологічний підхід базується на позиціях філософії дії; в його основу покладено роботи А. Еспінаса, Т. Котарбінського, Є. Слуцького. Варто наголосити на тому, що потенціал та роль системного та прaxeологічного підходів у формування високого рівня культури здоров'я у студентів, які здобувають освіту на факультетах фізичного виховання повною мірою не з'ясовано. Цей факт спонукав нас до проведення загально-методологічних досліджень у зазначеному контексті.

Мета статті полягає у здійсненні загальнотеоретичної розвідки щодо потенціалу системного та прaxeологічного у формуванні високого рівня культури здоров'я у майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Насамперед розглянемо сутність наукової дефініції «підхід». У процесі аналізу наукових підходів до цієї дефініції було встановлено різноманітність поглядів фахівців. Зокрема, наукова категорія «підхід» визначається як основна методологічна основа дослідження; методологічне підґрунтя для вирішення поставленої проблеми. У науковій інтерпретації М. Кагана [6] «підхід» – це усвідомлена орієнтація фахівця на реалізацію у своїй діяльності певної сукупності взаємопов'язаних цінностей, цілей, принципів, методів дослідницької, або практичної діяльності, відповідно до вимог освітньої парадигми [6, с. 34].

Отже, в основу нашого дослідження покладено бачення О. Мельника [7] стосовно вагомого потенціалу, яким володіє *системний* підхід у процесі формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу. Відзначимо, що нині найбільш численні спроби створення спеціальних наукових системних концепцій охоплюють біологію, фізіологію, психологію та педагогіку. Зокрема, методологічна роль системного підходу в педагогічних дослідженнях зростає завдяки тому, що він має міждисциплінарний характер.

У своєму дослідженні ми вважаємо за доцільне розглянути сутність системного підходу. Так, на думку

А. Дахіна, системний підхід трактується у якості гносеологічної призми чи особливого виміру реальності [8, с. 8]. Отже, у найбільш загальному розумінні системний підхід необхідно розглядати у якості гносеологічної призми освітнього процесу. Системний підхід можна розглядати у якості такого, при якому будь-яке явище, або процес розглядається як сукупність взаємопов'язаних компонентів, що передбачає спосіб наукового пізнання і практичного освоєння складно організованих об'єктів. Цей підхід об'єднує такі значущі для професійної самореалізації майбутніх учителів фізичної культури ідеї, як: ідея безперервності в отриманні знань, стратегічне планування освітнього середовища ВНЗ, застосування інноваційних технологій в освітньому процесі. Системний підхід, як констатує М. Громкова [9], функціонує на підставі системного характеру і передбачає: відкритість освітнього процесу, взаємний обмін інформацією між усіма суб'єктами освітнього процесу; самоорганізацію і творчу самореалізацію студентів; пріоритет спрямовуючої ролі викладача стимулюванні розвитку студентів.

Системний підхід розглядаємо у якості головного орієнтира для вирішення методологічних, теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із суттєвим вдосконаленням освітнього процесу у ВНЗ, який зумовить загальне підвищення якості культури здоров'я у майбутніх фахівців спеціальності «Середня освіта. Фізична культура». Зокрема, йдеться про такі аспекти, як: 1) виявлення найбільш ефективних і стійких зв'язків та відносин між елементами педагогічної системи, спрямованої на досягнення поставленої мети (здобуття переважною більшістю студентів високого рівня культури здоров'я ще під час неперервної професійної підготовки (бакалаврат, магістратура); 2) уточнення завдань і способів управління процесом формування високого рівня культури студентів; 3) виявлення таких характеристик і сторін педагогічних об'єктів, які сприяють підвищенню якості управління ними; 4) формування всередині цілісної педагогічної системи конкретних підсистем, їх активний розвиток та стимулювання позитивного впливу на ефективність процесу формування культури здоров'я через виважений підбір змісту освіти, практичних форм, методів та засобів професійної підготовки у контексті вивчення навчальних дисциплін циклу професійної підготовки.

Потенціал системного підходу під час формування у студентів факультетів фізичного виховання високого рівня культури здоров'я полягає в специфіці тієї діяльності, яку необхідно здійснювати. Тобто, для того, щоб всебічно розвивати системну діяльність у ВНЗ, яка буде спрямована на формування усіх складових культури здоров'я у студентів, викладацькому складу необхідно: – чітко опанувати ідеєю про співвідношення цілого і його частини; – вивчити внутрішню будову системного процесу; – встановити з яких компонентів складається культура здоров'я, дослідити її структуру та функції; – виявити основні чинники, завдяки яким вона існує як цілісна і буде проявляти себе як відносна самостійна.

У практичному аспекті системний підхід стимулює теоретичні та прикладні дослідження, які безпосередньо пов'язані із розробкою теорії систем. Ієрархію системного знання, що лежить в основі системного підходу можна представити в через вивчення загальної теорії систем та організацію ґрунтового системного аналізу усього процесу формування культури здоров'я майбутніх фахівців у процесі неперервної професійної підготовки засобами фізичної культури. На основі впровадження системного підходу результатом професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, з одного боку, має стати передача і оволодіння інновацій-

ними технологіями в галузі збереження та зміцнення здоров'я та розробка власних проектів і програм. Тоді як з іншого боку – головним результатом впровадження системного підходу має стати максимальний рівень для кожного студента сформованості показників культури здоров'я та своєрідний запит на складання плану професійного саморозвитку і самовдосконалення.

Отже, системний підхід зумовив такі поняття, як «педагогічна система», «педагогічний процес», «педагогічна технологія», які повинні бути представлені в наступній послідовності: 1) розробка «педагогічної системи», яка допоможе чітко описати та структурувати основні зв'язки і відносини, з'ясувати структуру і організацію процесу формування високого рівня культури здоров'я; 2) педагогічно продумана та виважена організація «педагогічного процесу», який спрямований в контекст підвищення усіх складових культури здоров'я; 3) педагогічно виважений підхід до обрання «педагогічної технології», що передбачає застосування практичних форм, методів і засобів освітнього процесу та допоможе досягнути максимального для кожного студента результату усіх показників культури здоров'я.

Констатуємо, що нині у ВНЗ спостерігається зростаюча потреба у забезпеченні процесу формування культури здоров'я майбутніх учителів фізичної культури на основі тривимірного освітнього процесу, який має забуватися на позитивній внутрішній мотивації, охоплювати континуум навчання та охоплювати самоосвіту і самовиховання. Головним у цьому процесі має бути практична спрямованість знань та можливість їх постійного оновлення. Вважаємо, що вагомим потенціалом володіє *праксеологічний* підхід.

Коротко зупинимося на аналізі наукових підходів до трактування праксеологічного підходу. Так, В. Чайка зазначає, що цей підхід є доволі цікавий у контексті професійної підготовки майбутніх учителів, адже він «забезпечує ефективне управління діяльністю через її всебічний самоаналіз, самооцінювання, цілеспрямоване моделювання умов і засобів удосконалення на основі синтезу теоретичних знань та емпіричного досвіду. Теорія праксеології відображає залежність результатів роботи насамперед від попередньої ретельної підготовки до її виконання, ступеня підготовленості дій у широкому розумінні, що охоплює оволодіння знаннями, свідомий вибір засобів, методів аналізу і регулювання, критерії емоційного і практичного оцінювання результатів» [10, с. 56]. Повністю поділяємо позицію В. Поліщук у тому, що «праксеологічний підхід ґрунтується на осмисленні й реалізації теоретичних концепцій, підходів, ідей шляхом їх інтерпретації та конкретизації, що уможливило концептуальні зміни практики відповідно з новими цінностями праксеологічного підходу» [11, с. 149].

Відзначимо, що праксеологічний підхід є доволі новим та інноваційним у системі професійної підготовки студентів, які здобувають фах учителя фізичної культури. До прикладу П. Зуєв [12] переконливо доводить, що праксеологічний підхід допоможе ефективно дослідити норми, принципи, структуру й закономірності організації ефективної діяльності, яка впливатиме на вирішення таких основних завдань, як: 1) виявлення факторів та умов, що дають змогу підвищити ефективність діяльності особистості; 2) зміни суб'єкта діяльності з метою актуалізації, саморегуляції та самовдосконалення; 3) органічне поєднання теорії й практичних дій суб'єктів діяльності [12, с. 9].

Сутність праксеологічного підходу в професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури, насамперед, полягає в організації найбільш раціональної діяльності студентам, що забезпечує ефективне досягнення поставлених цілей щодо формування у них ви-

сокого рівня культури здоров'я. Цей підхід спрямований на оптимізацію професійних дій майбутніх учителів у зміцненні та збереженні здоров'я. Використання ідей праксеологічного підходу в освітньому процесі ВНЗ уможливує підвищення ефективності професійної підготовки студентів та відповідає вимогам нової освітньої парадигми. Для організації ефективної професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури доцільно використовувати праксеологічний підхід, який дасть змогу виявити шляхи підвищення ефективності професійних дій у контексті формування у студентів найбільш оптимального для кожного рівня культури здоров'я. Вважаємо, що цей підхід впливатиме і на формування у студентів вміння «бути успішними», що з праксеологічної точки зору передбачає: 1) оволодіння прийомами самопізнання, що дають змогу виявити можливості вдосконалення свого власного рівня культури здоров'я; 2) дослідження «сильних» і «слабких» сторін власного здоров'я (у цьому контексті значну допомогу відіграють психологічні тести, самоаналіз); 3) формування вміння ефективно будувати та при потребі корегувати свої життєві плани і стратегії щодо збереження та зміцнення здоров'я, базуючись на самопізнанні та власних можливостях; 4) практичне використання найбільш перспективних стратегій професійної діяльності в сфері культури здоров'я.

Максимально повне впровадження ідей праксеологічного підходу в освітньому процесі факультетів фізичного виховання ВНЗ дасть можливість сформувати у студентів сукупність професійно зумовлених знань, практичних умінь, що є основою успішної діяльності. Це стане можливим на основі свідомого вибору методів, прийомів і засобів роботи, які забезпечать результативність їх професійної діяльності, активізують творчість, спонукатимуть до активної діяльності по збереженню і зміцненню як власного здоров'я так і здоров'я своїх вихованців під час уроків фізичної культури.

Загалом, процес формування культури здоров'я майбутніх учителів-бакалаврів фізичної культури на основі праксеологічного підходу під час вивчення двох найбільш практично спрямованих дисциплін «Загальна теорія здоров'я» (4 кредити, 7 семестр), «Основи здорового способу життя» (4 кредити, 8 семестр) передбачає три етапи, які відрізняються один від одного своїми специфічними завданнями, які ставлять перед собою викладачі.

Зокрема, перший етап передбачає загальне ознайомлення з основними поняттями та уявленнями щодо сутності культури здоров'я та здорового способу життя. До найбільш перспективних завдань, які необхідно розв'язати відносимо: 1) мотивувати студентів до ведення здорового способу життя; 2) висвітлити потенціал культури здоров'я у реалізації майбутньої професійної діяльності; 3) сформувати загальні теоретичні знання про головні правила збереження та зміцнення здоров'я.

Встановлено, що другий етап має базуватися на ґрунтовному вивченні студентами теоретико-методичних аспектів здорового способу життя та поглибленому дослідженні змісту культури здоров'я. Основні завдання, які були покладені на викладацький склад на цьому етапі передбачали: 1) формувати у студентів цілісне розуміння культури здоров'я та цінності здорового спосо-

бу життя; 2) досягти свідомого дотримання студентами загальних правил збереження та зміцнення здоров'я; 3) сформувати практичні уміння та навички, необхідні для реалізації майбутньої професійної діяльності у контексті збереження та зміцнення здоров'я.

У нашому баченні третій етап повинен охоплювати процес закріплення знань в галузі культури здоров'я. Цей етап, в основному, має бути акцентований на подальше вдосконалення практичних умінь і навичок у збереженні та зміцненні здоров'я. Основні завдання на цьому етапі повинні бути спрямовані на: 1) досягнення автоматизму при використанні правил збереження здоров'я; 2) переведення сформованих умінь зберігати здоров'я в навички, що будуть системно використовуватися майбутніми учителями фізичної культури під час реалізації професійної діяльності; 3) забезпечити формування цілісної системи культури здоров'я та умінь її формувати у своїх вихованців в залежності від конкретних умов.

Праксеологічний підхід передбачає ретельну підготовку на основі планування й проектування освітнього процесу, яка полягає в обдумуванні дій, прогнозуванні очікуваних результатів. Особливість цього підходу полягає у співвідношенні знань і практики, які розглядаються в єдності. Вважаємо, що організація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури на засадах праксеологічного підходу уможливує оволодіння студентами методами і засобами самостійного пошуку нових знань з культури здоров'я. Відзначимо, що практичній реалізації праксеологічного підходу в освітньому процесі ВНЗ сприяє створення такого освітнього середовища, що є необхідним для вирішення поставлених практичних завдань у контексті формування максимального для кожного студента рівня культури здоров'я та базується на ефективній і раціональній освітній діяльності викладачів і студентів.

Висновки. Проведений аналіз загальних теоретичних та методичних аспектів формування культури здоров'я у майбутніх учителів фізичної культури засвідчує нагальну потребу у використанні системного підходу. Його впровадження у професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури під час формування у них культури здоров'я дозволить виважено підійти до визначення змісту системи, сприятиме вивченню головних її складових у процесі неперервної професійної підготовки на основі застосування засобів фізичного виховання, а також дозволить, використовуючи педагогічне моделювання, розробити графічне зображення моделі такої системи. Потенціал праксеологічного підходу проявляється у розвитку особистості студента на основі пошуку нових способів збагачення змісту культури здоров'я. Цей підхід у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури передбачає формування практичних умінь результативно планувати й виконувати фахову діяльність професійно, а також дає можливість передбачати й реалізовувати нове бачення результатів процесу формування високої культури здоров'я, яке передбачає не лише сформованість певних теоретичних знань у сфері збереження та зміцнення здоров'я, але й розвиток готовності до практичної діяльності у цьому контексті та досягнення професійного зростання.

Список використаної літератури

1. Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» на 2012-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1095.9378.0>
2. Петрик О. І. Медико-біологічні та психолого-педагогічні основи здорового способу життя: [курс лекцій] / О. І. Петрик. – Л.: Світ, 1993. – 120 с.
3. Степчук Н. Актуальні аспекти підвищення ефективності фізичного самовдосконалення студентської молоді / Надія Степчук, Лариса Ляховець // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – № 32. – Ужгород, 2014. – С.184-186
4. Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до

- застосування здоров'язміцнювальних технологій : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти»/ Олександр Іванович Міхеєнко; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 491 с.
5. Горбенко О.В. Здоровий спосіб життя – основа гармонійного розвитку студентської молоді / О.В.Горбенко // Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журнал. – Харків: ХДАФК, 2007. – №12. – С.15-16
  6. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание: Избр. статьи / М.С.Каган. – Л.: Издательство ЛГУ, 1991. – С.30-48
  7. Мельник О. Системний підхід до формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу / О.Мельник // Директор школи. – 2005. – № 13 (349). – С.20-21
  8. Методы системного педагогического исследования: учеб. пособ. / под ред. Н.В.Кузьминой. – М.: Народное образование, 2002. – 208 с.
  9. Громкова М.Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности / М.Т.Громкова – М.: ЮНИТИ, 2003. – 415 с.
  10. Основи дидактики: навчальний посібник / В.М.Чайка. – Київ: Академвидав, 2011. – 238 с.
  11. Поліщук В.А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / В. А. Поліщук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип. 32. – Ужгород, 2014. – С.148-150
  12. Зуев П.В. Праксеологический подход к решению проблемы повышения эффективности обучения / П.В.Зуев // Педагогическое образование и наука. – 2008. – №3. – С.7-15

Стаття надійшла до редакції 10.04.2017 р.

Мосейчук Юрий

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
заведующий кафедрой физической культуры и основ здоровья
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

СИСТЕМНЫЙ И ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ РАЗВЕДКИ

В статье освещена необходимость использования системного и праксеологического подходов в профессиональной подготовке будущих специалистов в высших учебных заведениях. Проанализирована сущность системного и праксеологического подходов. Сосредоточено внимание на выяснении потенциала этих подходов, а также раскрыта их роль в формировании высокого уровня культуры здоровья у будущих учителей, которые будут осуществлять физическое воспитание школьников.

Ключевые слова: системный подход, праксеологический подход, профессиональная подготовка, культура здоровья, будущие учителя физической культуры

Moseychuk Yuriy

Candidate of Sciences of Physical Education and Sport, PhD, Associate Professor
Head of Department of Physical Education and Health Basics
Chernivtsi Yuri Fedkovich National University, Chernivtsi, Ukraine

SYSTEMIC AND PRAXEOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF HEALTH CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION: GENERAL EXPLORATION

The article substantiates the need for the formation of high-level health culture of future teachers of physical education. The main focus is on the highlighting of theoretical and practical aspects that can provide a basis for the formation of a high level of health culture of future teachers of physical education. The author substantiated the expediency of the usage of systematic approach in the professional training of future teachers of physical education. The main focus is on the characteristics of the scientific category of «systematic approach». Systematic approach is aimed at disclosing of the integrity of the process of formation of future teachers of physical education a high level of health culture.

Key words: systemic approach, praxeological approach, professional training, health culture, future teachers of physical education.